

Naoorlogse ruimtelijke ontwikkeling van de stad Groningen: Oosterparkwijk (1947-1964), planvorming, beschrijving en analyse

Bregit Jansen – Bureau ArEA

21-04-1999

*In opdracht van:
Dienst RO/EZ Groningen,
Afdeling Bouw-, Woningtoezicht & Monumenten*

Afbeelding 1
luchtfoto Oosterparkwijk

Inhoud

Statement

1.0 Inleiding en situering

2.0 Morfologie van het gebied, ontwikkelingsgeschiedenis tot 1947

3.0 Planontwikkeling 'Oosterhoogebrug en Gorechtkade' (1947-1949)

3.1 Planologisch kader: uitbreidingsplan van 1938-1940

3.2 Doelgroep en het programma van eisen

3.3 Planintenties

3.4 Planproces

4.0 Het uitbreidingsplan (1949 – 1956)

4.1 De stedenbouwkundige structuur: infrastructuur en verkaveling

4.2 Woningtypen

4.3 Openbare ruimte: groenvoorziening, straten en pleinen

4.4 Gerealiseerd plan

5.0 Analyse van het plan

6.0 Ontwikkelingen na realisatie (1956 – 1999)

6.1 Huidige situatie

6.2 Recent beleid

- Wijkvolkshuisvestingsplan (1992-1994)

- Wijkvernieuwing

- Convenant Wijkvernieuwing Groningen (1998)

6.3 Planvorming (1998-1999)

7.0 Waardestelling van de wijk, poging tot waardering op basis van uniforme benadering

7.1 'Wat zeg je van m'n wijk'

7.2 Toelichting en conclusie

8.0 Bijzondere architectonische objecten en ensembles

9.0 Bijlagen

-Overzicht uitbreidingsplandossiers RO/EZ-archief

-Literatuur

-Geraadpleegde archieven

-Lijst van afbeeldingen

-Noten

Statement

- De naoorlogse delen van de Oosterparkwijk (deelplan Oosterhoogebrug en de Gorechtkade) zijn de eerste stappen die de nieuwe dienst Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting ondernam in de richting van een grote bouwproductie, als invullingen van reeds gerealiseerde, vooroorlogse plannen en structuren. Dit werd op de eerste plaats gestuurd door bouweconomische motieven.
- De naoorlogse delen van de Oosterparkwijk nemen een logische, maar geen bijzondere plek in binnen het naoorlogse stedenbouwkundige gedachtengoed. Zij passen naadloos in de ruimtelijk sterk gefragmenteerde ontwikkeling van de wijk en in de wijze waarop in de rest van Nederland, direct na de oorlog gepoogd werd de enorme woningnood te verkleinen.
- De naoorlogse delen van de Oosterparkwijk zijn het resultaat van een ruimtelijke politiek die steunt op twee gedachten. Er is sprake van een modern montagesysteem en er wordt een voorzichtige poging ondernomen om een voor Groningen nieuw verkavelingstype, het open bouwblok, te introduceren. Ondanks de toepassing van deze moderne methode en gedachte wordt het toch ingepakt in een traditioneel jasje van bakstenen gevels en liguster hagen, hierdoor blijft de scherpe scheiding tussen het publieke en private domein gehandhaafd.

1.0 Inleiding en situering

Deze studie is tot stand gekomen in het kader van het project Naoorlogse wijken in de gemeente Groningen. Het project richt zich in navolging van het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) en het Monumenten Selectie Project (MSP) op de periode 1945 -1975. Per wijk is een inventarisatie, analyse en waardestelling gemaakt van de stedenbouwkundige structuur en de daarbinnen gerealiseerde architectuur. In deze studie wordt van de Oosterparkwijk verslag gedaan. Het verslag is opgebouwd uit enkele beschrijvende onderdelen (achtereenvolgens de morfologie, de planontwikkeling, het uitbreidingsplan en de ontwikkelingen na realisatie) en een tweetal onderdelen (de analyse en waardering) die de wijk ontleden en daaraan enkele conclusies verbinden.

In het oostelijk deel van de stad Groningen neemt de Oosterparkwijk een centrale positie in. De bestaande infrastructuur van het Van Starckenborghkanaal, het Eemskanaal en het Oosterhamrikkanaal delen het oosten van de stad op in drie betrekkelijk individuele gebieden. De Korrewegwijk in het noorden, de Oosterparkwijk en het bedrijventerrein Eemshaven in het zuiden en het stadsdeel noordoost, aan de noordoostzijde van het Van Starckenborghkanaal.

De Oosterparkwijk werd aan de hand van diverse algemene plannen van uitbreiding, deelplannen en wijzigingen daarop, in meerdere fasen gerealiseerd. In de betrekkelijk lange periode van 1919 tot 1965 kwam de Oosterparkwijk tot stand tussen de Petrus Campersingel in het westen, het Oosterhamrikkanaal in het noorden, het Van Starckenborgkanaal in het oosten en het Damsterdiep in het zuiden.

Het gebied behoorde vanaf de 15^e eeuw tot de stad Groningen. Het grenst aan de noordoostzijde aan het voormalig grondgebied van de gemeente Noorddijk.

2.0 Morfologie van het gebied, ontwikkelingsgeschiedenis tot 1947

Morfologie van het gebied, gebaseerd op de wijkbeschrijving 'Oosterparkwijk', die tot stand kwam in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project 1850-1940.

Het laaggelegen gebied ten noordoosten van de Hondsrug werd op historische kaarten de 'Oosterstadshamrik' genoemd. Deze polder werd in het noordoosten, ongeveer op de plaats van het huidige Van Starckenborghkanaal, begrensd door de oude loop van de rivier de Hunze. Door de lage ligging, de zware klei en beperkte afwatering was het gebied ongeschikt voor akkerbouw, het werd voornamelijk gebruikt als weidegrond. Het eerste deel van het Damsterdiep, de vaarweg naar Delfzijl, is in de vijftiende eeuw ontstaan toen de afwateringstocht van de hamrik werd vergraven.

De Topografisch-Militaire Kaart 1864 toont een bloksgewijze verkaveling die wordt doorkruist door enkele wegen. Langs het Damsterdiep liep de doorgaande weg die de stad over land verbond met het noordoosten van de provincie. Minder begaanbaar was de Jacobijnerweg (de huidige Thomassen à Thuessinklaan). De structuur van twee landweggetjes die vanaf het Damsterdiep naar het noordwesten het gebied ontsloten is herkenbaar in de structuur van de huidige Zaagmulders- en Oliemuldersweg (deze namen zijn ontleend aan de aanwezigheid van een aantal zaag- en oliemolens aan de zuidoostkant van het Damsterdiep). In 1866 werd begonnen met de aanleg van het Eemskanaal, tien jaar later werd het in gebruik genomen. Het Eemskanaal ontsluit de stad aan de oostkant. Na de slechting van de wallen in 1878 werd de oostelijke stadsgracht, die iets ten zuidwesten van de huidige Petrus Campersingel liep, vergraven tot "verbindingskanaal" dat het Damsterdiep verbond met het Boterdiep in het noorden van de stad. Dit "verbindingskanaal" werd gedempt rond 1900. Het huidige verbindingskanaal, tevens van oorsprong stadsgracht aan de zuidkant, tussen de Ooster- en Westerhaven bleef wel gehandhaafd.

Ontwikkelingsgeschiedenis van de vooroorlogse delen van de Oosterparkwijk in het kort.

Tot begin 20^e eeuw werd ten noorden van het verdwenen verbindingskanaal OZ dat het Damsterdiep verbond met het Boterdiep slechts weinig gebouwd. Particuliere belangstelling voor het bebouwen van enkele percelen was in 1898 het startsein voor een enorme serie plannen. De plannen kwamen stap voor stap tot stand zonder een overkoepelend masterplan en speelden in op de actuele vraag naar woningen. De ontwikkeling van de Oosterstadshamrik is tot aan de Tweede Wereldoorlog onder te verdelen in zeven fasen:

I. 'Bloksgewijze opbouw'

plan oosterhamrik, drie deelplannen, opgesteld door de dienst Openbare Werken, o.l.v. A. Schram de Jong, in deelplannen C en D werd het Gorechtkanaal reeds geprojecteerd. Niet vastgesteld door de gemeenteraad.

II. *'Een waaier rond de stadsgracht'*

Plan van J.G. van Niftrik, een Amsterdamse ingenieur die in 1899 op verzoek van de gemeenteraad een nieuw ontwerp voor het gebied maakte. Niet vastgesteld door de gemeenteraad.

III. *'Stadsesthetiek op beperkte schaal'*

Plannen P.M.A. Huurman en J. Reijenga, Groningse architecten die in 1899-1900 op eigen initiatief nieuwe ontwerpen voor het gebied maakten. Niet vastgesteld door de gemeenteraad.

IV. *'Deel van een grotere visie'*

Plan Oosterhamrik, onderdeel van het Plan van uitleg gemeente Groningen voor de stad van 1905, opgesteld door Mulock Houwer, na de inwerkingtreding van de Woningwet, door de gemeenteraad vastgesteld in 1906: bestemming voor handel, industrie en arbeiderswoningen.

*1909 bouwrijp maken tot aan geprojecteerde Gorechtkanaal

*1915 bouw Treslinghuis , verzorgingstehuis voor de allerarmsten

*1918 gemeentelijk initiatief tot de bouw van 68 semi-permanente en 29 noodwoningen, het 'rode dorp' (krotopruiming).

*1918 wijziging naar aanleiding van uitbreidingsplannen van ziekenhuis en de eerste projectie van het Oosterhamrikkanaal. De start van het graven van het Gorechtkanaal (1919-1920) en Oosterhamrikkanaal (1920-1928). Minder ruimte gereserveerd voor handel en industrie, meer voor woningbouw, in het vervolg ook voor middenstand.

V. *'Volkshuisvesting van arbeiders'*

Plan Oost (ontwerpwijziging van het plan van uitleg aan de oostzijde van de bebouwde kom) uit 1918 en de wijziging plan Oost uit 1919 zijn ontworpen door Mulock Houwer als aanvullingen op zijn plan uit 1905, voor het gebied ten noorden van Gorechtkanaal, bestemd voor 2000 arbeiderswoningen.

*1919 bouw van 176 woningen voor de aller armsten op het terrein van het slachthuis, het 'blauwe dorp'.

*1920 experiment vier betonnen woningen aan de Prof. Rankestraat

*1920 door woningbouwverenigingen werd het gebied tussen het nog te dempen verbindingskanaal en het in aanleg zijnde Gorechtkanaal ontwikkeld (het aanleggen van het Gorechtkanaal is nooit gerealiseerd).

VI. *'stedenbouw van technisch tekenaar eerste klasse S.J. Bouma'*

In 1925 ontwierp H.P.J. Schut een wijziging op het Plan van Uitleg aan de Oostzijde der Bebouwde Kom tot aan de gemeentegrens (de loop van het riviertje de Hunze). Hierdoor ontstond een aantal nieuwe gemeentelijke bouwinitiatieven.

*1926 gemeentelijk ontwerp, door S.J. Bouma van 368 woningen en drie winkels voor de 'allerlaagste klasse', 'het witte dorp'. Na de vaststelling van de straatnamen gaat het gehele na 1900 ontwikkelde gebied 'Bloemenbuurt' (tuinstad voor arbeiders) heten.

*1927 gemeentelijk ontwerp, door S.J. Bouma van 343 woningen en een winkelblok, 'het oranje dorp'.

VII. *'Berlage in Groningen'*

In 1928 werd het nieuwe uitbreidingsplan van Groningen, dat ontworpen was door Berlage en Schut gepresenteerd. (Plan werd voor goedkeuring herzien in 1932, in 1936 vastgesteld door de gemeenteraad, in 1939 met uitzondering van enkele delen door de Kroon en in 1940 door Gedeputeerde Staten goedgekeurd. In 1942 werden de aanvullingen die de Kroon verlangde goedgekeurd en ontstond een volledig uitbreidingsplan.)

*1931 woningbouwvereniging 'Groningen' start met bebouwing van diverse kleine lokaties: Gerbrand Bakkerstraat, de Seringenhof, de Goudenregenplein, Kamperfoeliestraat.

*1928 plan voor 676 arbeiderswoningen en 5 winkelruimten op terrein achter het Openbaar Slachthuis door woningbouwvereniging 'Groningen', opgenomen in het nieuwe uitbreidingsplan van 1928, in 1930 gaat de gemeenteraad akkoord met dit grote complex dat ontwikkeld werd door woningbouwvereniging 'Groningen'.

*1937 op voordracht van de rijksinspecteur voor de volksgezondheid J.H. Tuntler en de voorzitter van woningbouwvereniging Groningen Mengerink ontwerpen Kazemier en Tonkens het eerste buurthuis van Nederland (volks- en schoolbad, washuis, naai- en kookschool, een muzieklokaal en een toneelzaal met 500 zitplaatsen, een schilderswerkplaats, een timmerwerkplaats met houtopslag en kantoorruimten voor woningbouwvereniging 'Groningen').

*Aanleg van het Van Starckenborghkanaal (1930-1938) en speeltuin 'Ons Belang'.

Afbeelding 2
De Oosterhamrik, detail van de Topografisch-militaire kaart, 1864.

Afbeelding 3

Plan van uitleg Groningen. Ontwerp van Mulock Houwer 1906.

3.0 Planontwikkeling 'Oosterhoogebrug en Gorechtkade' (1947-1949)

De naoorlogse ontwikkeling van de Oosterparkwijk bestaat in basis uit de invulling van twee nog niet ontwikkelde zones in het gebied. Dat zijn de Gorechtkade met aan de kopse zijden het Wielewaalplein en het Linnaeusplein en 'Oosterhoogebrug', hiermee wordt niet het terrein bedoeld aan de noordoostzijde van het Van Starckenborghkanaal, maar het gebied dat ingeklemd ligt tussen de Oliemuldersweg en datzelfde kanaal. Beide zones hadden met elkaar gemeen dat er een industriebestemming op rustte. De Gorechtkade verloor die functie in de jaren dat het Van Starckenborghkanaal werd aangelegd (1930-1938). Vanaf 1932 werd reeds gedebatteerd over de demping van het kanaal waardoor een ononderbroken woonwijk zou ontstaan vanaf de Petrus Campersingel tot aan de toenmalige bebouwingsgrens. De industriebestemming van 'Oosterhoogebrug' en de zones langs het Noord-Willemskanaal, het Oosterhammerikkanaal en het Reitdiep

daarentegen, stond pas vanaf 1936 ter discussie omdat de visie op de positie van industrieterreinen in de stad in beweging was. Omwille van de volksgezondheid en hygiëne gingen er meer en meer stemmen op voor een strikte scheiding van industrie en wonen. Daarnaast speelde de vraag naar grotere kavels en goedkopere bouwgrond een rol. Binnen de stedenbouwkundige opgave was geen ruimte voor deze specifieke vorm van functionele vermenging.

Korte geschiedenis van het uitbreidingsplan dat fungeerde als kader voor de naoorlogse delen van de Oosterparkwijk:

*1928 :eerste ontwerp door Berlage en Schut

karakteristiek :nadruk op infrastructuur

status :niet vastgesteld door de gemeenteraad

*1932 :herziening van eerste ontwerp door Berlage en Schut

karakteristiek:herziening spooreplacement

status :niet goedgekeurd door de gemeenteraad

*1936 :herziening van het tweede ontwerp door Bloemers en Schut

karakteristiek:inkrimping en verknipping van de totale omvang, ringwegendiscussie

status :door college van B&W aangenomen in 1936 en in het daarop volgende jaar afgekeurd door Gedeputeerde Staten. Door de kroon gedeeltelijk goedgekeurd in 1939, de niet goedgekeurde delen werden in een aanvullend plan in 1942 goedgekeurd door Gedeputeerde Staten.

In het aanvullende uitbreidingsplan waarvan de eerste opzet gemaakt werd in 1938 was het terrein tussen de Oliemuldersweg en het Van Starckenborghkanaal voorzien van twee gesloten bouwblokken in twee bouwlagen. In de hierna volgende onderdelen van de wijkbeschrijving zullen beide zones, dat zijn Oosterhoogebrug en Gorechtkade daar waar er geen direct verband bestaat tussen beide, onafhankelijk van elkaar worden behandeld.

3.1 Planologisch kader : uitbreidingsplan van 1938-1940

A. Gorechtkade en omgeving

De Gorechtkade is ontstaan na de afsnijding van het Gorechtkanaal en de aanleg van twee dammen. Dat leverde drie langgerekte vijvers op. Het kanaal dat gegraven werd als verbindingskanaal tussen het Boterdiep (waar zich de kolenlosplaats van de gasfabriek bevond) en het Damsterdiep heeft zijn oorsprong in de allereerste plannen die in 1898 door de Commissie Openbare Werken werden opgesteld voor een deel van de Oosterparkwijk. De basisstructuur van het kanaal is terug te vinden in een serie plannen, waaronder het Plan van uitleg van 1905-06 en het plan Oost van 1918 en 1919. Aan beide oevers van het kanaal dat werd gegraven in de jaren 1918-20, waren industriezones geprojecteerd. Doordat het Gorechtkanaal de concurrentieslag met het Van Starckenborghkanaal had verloren en omdat concentratie van industrie aansloot bij sociale ideeën inzake de volksgezondheid en hygiëne, veranderde de functie van de Gorechtkanaal. Het kanaal werd vergraven en omgedoopt tot Gorechtkade.

Dat blijkt onder andere uit een brief van het gemeentebestuur aan de Raad van Staten uit 1937: *'bij de beperking van het plan 1932 (in 1936) werd verreweg het grootste gedeelte der geprojecteerde industrieterreinen n.l. die tussen den tweeden ringweg en het Noordelijk en Zuidelijk omsnijdingskanaal geschrapt en voor een klein*

deel in bouwterrein omgezet. Bovendien werd een groot gedeelte van het industrieterrein langs beide zijden van het Winschoterdiep geschraapt en werden de terreinen aan beide zijden van het Gorechtkanaal omgezet in bouwterrein'.¹

B.Oosterhoogebrug

Kort na de oorlog had de stad zo'n 138.000 inwoners. Het had te kampen met een in puin geschoten en vervallen binnenstad, enorme woningnood en armoede. Er werd veel werk verzet om het openbare leven weer op gang te brengen. Verder moest de woonomgeving weer worden opgebouwd en uitgebreid. En men wilde de algemene leefomstandigheden verbeteren. In 1947 riepen B&W, ter vervanging van de vooroorlogse dienst Gemeentewerken, een dienst Openbare Werken en een dienst der Stadsuitbreiding en Volkshuisvesting in het leven. Deze laatstgenoemde begon onmiddellijk met het voorbereiden van partiële wijzigingen inzake de bestemming van de doorlopende industriestreek langs het Van Starckenborghkanaal. Deze door Berlage en Schut in 1928 ontworpen industriestreek die gedeeltelijk binnen de grenzen van de Oosterparkwijk lag, stond vanaf 1936 ter discussie: Gedeputeerde Staten keurden het uitbreidingsplan in 1937 niet goed. In een toelichting werd de afkeuring beargumenteerd: *'Verscheidene der aangegeven industrieterreinen zijn van onvoldoende diepte voor bedrijven met eenige uitbreidheid, terwijl ook de aanwezigheid van een publieke weg tusschen deze terreinen en het water in de meeste gevallen door de industrie niet wordt gewenscht. Verscheidene dezer terreinen zullen dus wegens ongeschiktheid aan de gegeven oppervlakte moeten worden onttrokken'*. Ook het terrein gelegen tussen de Oliemuldersweg en het Van Starckenborghkanaal werd ongeschikt bevonden. Dit leidde in de aanvulling op het uitbreidingsplan van 1938-1940 tot de projectie van twee gesloten woningbouwblokken, die iets meer dan de helft van het oppervlakte van het gehele terrein innemen. Het overgebleven deel, dat grensde aan het grondgebied van de gemeente Noorddijk, werd in datzelfde uitbreidingsplan volgens de oude bestemming ingenomen door bedrijfsterreinen. Dit gebeurde gedeeltelijk in een vrije verkaveling, kleine beginnende bedrijfjes konden hier nieuwbouw plegen. Voor bedrijfjes die het aan de middelen ontbrak om zelf tot nieuwbouw over te gaan, werd door de gemeente een industriehallencomplex gebouwd.

Afbeelding 4

Detail uitbreidingsplan 1928. In geel de geplande industriegebieden, in rood de geplande gesloten bouwblokken en in blauw onder andere het Gorechtkanaal.

Afbeelding 5

Uitbreidingsplan Groningen, 1938-40. Kwam na diverse aanpassingen en aanvullingen op het plan van Berlage en Schut uit 1928 tot stand.

3.2 doelgroep en het programma van eisen

A.Gorechtkade en omgeving

De wederopbouwpolitiek van de Rijksoverheid was ondanks de grote behoefte aan middenstandwoningen in het algemeen toegespitst op volkshuisvesting, dat wil zeggen op de bouw van woningen voor de minst draagkrachtigen. Door het oorlogsgeweld zijn veel woningen van middenstanders verloren gegaan en door de gestegen bouwkosten was deze bevolkingsgroep vaak niet kapitaalkrchtig genoeg om een eigen woning te bouwen. Daarbij komt dat de middenstand in de meeste woningbouwverenigingen niet was vertegenwoordigd waardoor deze klasse woningen niet op de programma's van de meeste woningbouwverenigingen stond. De bestemming van de Gorechtkade voor middenstandswoningbouw toont aan dat de huisvestingsproblemen van de middenstand in Groningen werden onderkend en aangepakt.

De beslissing om de industriebestemming om te zetten in een woningbouw programma was al voor de oorlog genomen en vond reeds zijn neerslag in het plan van uitbreiding 1936 (Bloemers-Schut) en de uiteindelijke, goedgekeurde versie van 1938-42. Binnen het bestaande kader van de vooroorlogse wijk waren aan weerszijden van de vijver, binnen de rooilijnen, ca. 380 woningen geprojecteerd. Voor de Gorechtkade is geen deelplan of wijziging van het uitbreidingsplan ontworpen, waardoor er geen officieel programma van eisen is vastgesteld. Als afsluitend onderdeel van de oostzijde van de Gorechtkade, op de hoek met het Linnaeusplein, was een 7 woonlagen hoog flatgebouw -'de Linnaeusflat'- bestaande uit 31 middenstandswoningen geprojecteerd. Dit woongebouw zou, de historische torens buiten beschouwing latende, een van de eerste vijf hoogbouwaccenten in de stad Groningen worden.

Het Linnaeusplein en het Wielewaalplein hebben respectievelijk in 1953 en 1954 door middel van afzonderlijk ontworpen uitbreidingsplannen beide een bestemming 'bijzondere bebouwing' gekregen. Onder bijzondere bebouwing werden woongebouwen, kantoorgebouwen (al dan niet met winkels), scholen en wijkgebouwen verstaan, mits deze in relatie tot de omgeving van voldoende monumentale opzet waren. Het programma van eisen van het Wielewaalplein

bestond uit een flatgebouw, 'de Martiniflat', waarin 93 middenstandswoningen, 9 winkels, 13 autoboxen en 1 kantoorgebouw zouden worden ondergebracht. Het programma van eisen voor het Linnaeusplein bestond uit een 8 woonlagen hoog flatgebouw, 'de Gorechtflat', waarin 24 middenstandswoningen zouden worden ondergebracht met enkele winkels en een wijkgebouw.

B. Oosterhoogebrug

In Oosterhoogebrug werd voor twee specifieke doelgroepen gebouwd. Voor arbeiders, in het bijzonder de werknemers van het aangrenzende industriegebied, en middenstanders, waaronder werkgevers die opereren vanuit datzelfde industriegebied. De verhouding tussen het te bouwen percentage arbeiderswoningen en middenstandswoningen in de wijk werd vastgesteld op 70:30. Er werd voorgenomen alle leeftijdscategorieën in de buurt te vertegenwoordigen, onder andere bejaarden. Ook de huisvesting van meer bijzondere groepen als 'werkende vrouwen' (is gelijk aan ongehuwd en zelfstandig) werd in het plan opgenomen. Het totaal aantal woningen zou 550 bedragen.

Oosterhoogebrug is 48.5 ha groot, binnen het totale plangebied werden door de gemeente verschillende bestemmingen aangewezen, waarvan 22.3 ha bestemd was voor woningbouw, bijzondere bebouwing en bedrijven.

Woningbouw	7.3 ha	15%
Industrieterrein	15.0 ha	31%
Plantsoen, park, speel- en sportterrein	11.5 ha	24%
Wegen en waterwegen	14.7 ha	30%
Totaal	48.5 ha	100%

In het programma van eisen waren enkele voorzieningen op buurtniveau opgenomen, zoals: 16 winkels, een kleuterschool, enkele kleine bedrijfsterreinen, een collectief bedrijven- en handelsgebouw, enkele garageboxen, kleuterspeelplaatsjes in de gemeenschappelijk tuinen en een reserveterrein ten behoeve van bijzondere bebouwing. Tevens zou een kerkgebouw met een wijkoverstijgend bereik (voor de gehele Oosterparkwijk en de buurtschap Oosterhoogebrug van de gemeente Noorddijk) moeten worden gesticht.

Lagere scholen ontbraken in het programma van eisen omdat de bestaande scholen in de omgeving voldoende ruimte boden om de toename van het aantal leerlingen voor openbaar en gereformeerd lager onderwijs op te vangen. Van de 16 winkels waarvan in de 'Toelichting bij het ontwerp van het uitbreidingsplan Oosterhoogebrug' sprake is, waren er 7 aan de Verlengde Hortensiastraat en 9 in de bebouwing tegenover de grote brug bij de Oostersluis gepland.

De bruto bebouwingsdichtheid (dat wil zeggen exclusief stedelijk groen, industrieterrein en het vaarwater) is 70 woningen per ha, netto is dat 11 woningen per ha. Dat is netto ongeveer gelijk aan de vooroorlogse bebouwingsdichtheid. In

1976 werd de totale Oosterparkwijk bewoond door 11.868 inwoners, dat is gemiddeld twee personen per woning en 87 inwoners per ha.

3.3 Planintenties

De planintenties zijn onder te verdelen in twee categorieën. Ten eerste de intenties die verankerd liggen in de tijdsgeest en die uitdrukking geven aan de actuele maatschappelijke- en stedenbouwkundige ontwikkelingen. Ten tweede de intenties zoals die letterlijk zijn verwoord in de toelichting op het uitbreidingsplan Oosterhoogebrug, Wielewaalplein en Linnaeusplein. De grenzen tussen deze categorieën intenties zijn niet altijd even scherp, hierdoor ontstaan soms overlappingen.

Intenties die verankerd liggen in de tijdsgeest:

Woningnood

De meeste uitbreidingsplannen die direct na de oorlog zijn opgesteld, werden ingegeven door de nijpende woningnood. Zo snel en goedkoop mogelijk zou met de beschikbare materialen aan de opbouw en uitbouw van de Nederlandse steden moeten worden gewerkt. In eerste instantie leidde dat vaak tot snelle invullingen van bestaande vooroorlogse plannen. De invullingen voegden zich naar de reeds gerealiseerde stedenbouwkundige structuur en infrastructuur.

Differentiatie

Woningdifferentiatie is een intentie die een duidelijke vertaling heeft gekregen in het uitbreidingsplan Oosterhoogebrug. Het toekomstige woningbestand werd opgebouwd uit diverse woningtypen, ten behoeve van de beoogde doelgroepen (arbeiders, middenstanders, bejaarden en werkende vrouwen). Hierbij werd een afwisseling in hoogte en oriëntatie van de bouwstroken nagestreefd. Bij de formulering van het begrip woningdifferentiatie werd een strikte scheiding van de diverse doelgroepen gecombineerd met het aantal slaapkamers (15% met 4 slaapkamers of meer, 62% met 3 slaapkamers, 20% met 2 slaapkamers en 3% met 1 slaapkamer).

Economisch rendabel bouwen

Uit economische overwegingen heeft de Rijksoverheid in de naoorlogse periode de ontwikkeling van 'systeembouw' gestimuleerd en gesubsidieerd. De wens om de benodigde arbeid op de bouwplaats te verminderen (d.w.z. het aantal manuren en vakmanuren per woning) en de woningbouwproductie op te voeren heeft in de Oosterparkwijk geleid tot het gebruik van het montagesysteem Rottinghuis. Dit systeem was gebaseerd op het gebruik van geprefabriceerde, standaard betonplaten. Aan systeembouw werd een aantal voorwaarden verbonden, onder andere dat de woningen kwalitatief niet onder mochten doen voor de overeenkomstige traditionele bouw².

Intenties die letterlijk zijn verwoord in de toelichting op het uitbreidingsplan:

Licht en ruimte

Licht en ruimte zijn ruimtelijke kwaliteiten die in de naoorlogse plannen een belangrijke rol spelen. De handhaving van de voorgeschreven bouwstrookdiepte, dat is de afstand tussen de voor- en achtergevelrooilijn, garandeerde de vrije zon- en

lichtinval in de woning. De ontwerpers gaven hoge prioriteit aan handhaving van de bouwstrookdiepte. Bij het ontwerp van de Gorechtkade, maar ook bij de invulling van Oosterhoogebrug werd aan de druk van de gemeenteraad inzake de mogelijkheid tot vrijstelling van de bouwstrookdiepte weerstand geboden.

Groenzones

De groenzones in de wijk zijn vanuit een tweetal programmatische intenties te beschrijven. Ten eerste zouden de groenzones moeten functioneren als recreatieplek; de parken zouden een veilig speelveld voor de kinderen en een ontmoetingsplek voor alle bewoners van de omliggende woningen moeten zijn. Ten tweede is er sprake van groeninrichting met een primair esthetische intentie. Het betreft hier de vorm van de collectieve of private voortuinen en openbare plantsoenen aan de kopse kant van de bouwblokken. De voortuinen zijn meestal ingericht met lage liguster hagen, grasveldjes en bloemperken. De openbare plantsoenen zijn vooral ingericht met diverse soorten middelhoge heesters.

Hoogbouw

Voor de oorlog werd het provinciale karakter van de stad Groningen doelbewust in stand gehouden. Het bebouwingsvoorschrift t.a.v. de bouwhoogte was daarmee in overeenstemming, er mochten maximaal twee woningen van 1 à 2 bouwlagen boven elkaar worden gebouwd. Na de oorlog veranderde die instelling radicaal. Het bouwen van drie en vier gestapelde woningen (meestal een bouwlaag per woning) werd door de aanpassing van het bebouwingsvoorschrift in 1948 mogelijk. Zelfs flats van 8 tot 10 woonlagen werden toegelaten, in eerste instantie alleen als accenten van de oude vestingrand, later ook in de uitbreidingswijken. De sterke drang om het provinciale imago van de stad te veranderen, iets wat door de ontwerpers verwoord werd in diverse artikelen in actuele vakbladen, leidde ertoe dat 'hoogbouw' boven op de twee woonlagen in de naoorlogse delen van de Oosterparkwijk een belangrijk item was.³

3.4 Planproces

Net als in de rest van Nederland werd in Groningen na 1945 gepoogd de enorme woningnood op te lossen. Ter ondersteuning van de 'Wederopbouwwet in het kader van uitbreidingsplannen' stelde de Rijksoverheid subsidies ter beschikking aan de lokale overheden om het woningtekort te verkleinen en krotten op te ruimen.

A.Gorechtkade en omgeving

In het kader van deze wet is de Gorechtkade in de jaren 1948-1961 afgebouwd. Daaropvolgend werden de uitbreidingsplannen voor het Wielewaalplein en het Linnaeusplein opgesteld. De pleinen vormden samen de stedenbouwkundige afronding van het vergraven kanaal. De gedeeltelijke herziening van het uitbreidingsplan in onderdelen van de gemeente Groningen 'Plan Wielewaalplein' werd op 9 augustus 1954 door de gemeenteraad vastgesteld en op 24 december 1954 door Gedeputeerde Staten goedgekeurd. Het 'Plan Linnaeusplein' betrof eveneens een gedeeltelijke herziening van het uitbreidingsplan in onderdelen van de gemeente Groningen. Het werd door de gemeenteraad op 1 maart 1954 vastgesteld en op 7 mei 1954 goedgekeurd door Gedeputeerde Staten.

B.Oosterhoogebrug

Het uitbreidingsplan 'Oosterhoogebrug' dat als basis voor de uitvoering zou gelden werd gemaakt in de jaren 1948-49. Tijdens de raadsvergadering van 28 november 1949 werden de Toelichting en Bebouwingsvoorschriften van het plan vastgesteld. Gedeputeerde Staten verleende op 3 februari 1950 goedkeuring aan het plan dat in de acht daaropvolgende jaren zou worden uitgevoerd. Het uitbreidingsplan bestond uit een schetsplan van de stedenbouwkundige structuur en een schriftelijke toelichting daarop.

De hoofdstructuur, de bestemmingen en de groenstructuur vormen de verschillende lagen van het schetsplan. In de toelichting komen termen als 'wijkgedachte' en 'wijkvorming' niet voor. Oosterhoogebrug werd ontworpen als een woonbuurt, als een invulling van dat deel van het vigerende plan van uitbreiding van de stad Groningen (1938-1940) dat betrekking heeft op de Oosterparkwijk.

De stedenbouwkundige structuur van Oosterhoogebrug is waarschijnlijk ontworpen door G.B. Smid in opdracht van de in 1947 door het gemeentebestuur in het leven geroepen dienst Stadsuitbreiding en Volkshuisvesting van de gemeente Groningen. Smid werd op 1 mei van datzelfde jaar als Stadsarchitect aangenomen bij deze dienst die geleid werd door H.J. Dix. Hiervoor was Smid van 15/2/1929 tot 15/7/1930 als technisch tekenaar in dienst van de gemeente Amsterdam. Van 16/7/1930 tot 30/6/1946 was hij als technisch hoofdbambtenaar werkzaam bij de gemeente Rotterdam en hij werkte van 1/7/1946 tot 30/4/1947 als stedenbouwkundige bij de gemeente Schiedam.⁴

4.0 Het uitbreidingsplan (1949-1956)

A. Gorechtkade en omgeving

De kade ligt ingebed in het vooroorlogse deel van de wijk en wordt begrensd door de Zaagmuldersweg in het oosten en de A.P. Fokkerstraat en de Gerbrandt Bakkerstraat in het westen (zie afb. 12). In het noorden werd de toekomstige kade begrensd door het Oosterhamrikkanaal, in het zuiden door de Dirk Huizingastraat. De Gorechtkade is binnen de totale structuur van de Oosterparkwijk geen primaire verbindingsas, zoals de Zaagmuldersweg en de Oliemuldersweg dat wel zijn. Deze wegen verbinden het Damsterdiep direct met de Korrewegwijk en vice versa, maar zijn als visuele assen ondergeschikt aan de Gorechtkade.

Afbeelding 6

Schetsplan 'Oosterhoogebrug', 1949. Algemene plankaart waarin alle ontwerplagen zijn samengebracht.

Afbeelding 7

Stedenbouwkundige structuur Oosterparkwijk, algemene basiskaart van de stad, 1999.

B. Oosterhoogebrug

Oosterhoogebrug wordt omsloten door het Van Starckenborghkanaal in het oosten en de Oliemuldersweg in het westen. In het noorden werd de toekomstige buurt begrensd door het Oosterhamrikkanaal, in het zuiden door het Eemskanaal. (zie afb.6) Anders dan in het uitbreidingsplan (1932) was voorgesteld, werd in het goedgekeurde uitbreidingsplan van 1938-42 de schaal en functie van de Resedastraat drastisch herzien. Na de aanleg van het Eemskanaal (1866-1876) en de demping van de voormalige Vestingsgracht (1925) werd gekozen voor de demping van het Damsterdiep (1934) waardoor ruimte ontstond voor de aanleg van een brede uitvalsweg over het oude profiel van het kanaal en de trekwegen. De uitvalsweg sloot via een kromming aan op de Oostersluisbrug en de Rijksweg naar Delfzijl. Door het nieuwe tracé werd de in 1932 geplande rechtstreekse verbinding tussen het centrum van de stad en Delfzijl, verzorgd door de Resedastraat, overbodig. Deze straat zou de barrière werking van het ziekenhuisterrein gedeeltelijk doorbreken en aansluiten op de binnenstad. Ondanks de herziening is deze straat toch uitgevoerd.

4.1 De stedenbouwkundige structuur: infrastructuur en verkaveling

De Gorechtkade en Oosterhoogebrug zijn beide invullingen van de bestaande structuur. De bestaande structuur van de Oosterparkwijk is voor een groot deel een Berlagiaanse stedenbouwkundige structuur. Zij zijn ingepast in het stelsel van doorgaande hoofdwegen waarmee de wijk is verankerd in het weefsel van de stad. De doorgaande hoofdwegen zijn het Damsterdiep in oost-west richting en de Zaagmulderweg en de Oliemuldersweg in noord-zuid richting. Centraal in de wijk en ingeklemd tussen deze wegen ligt een grote groene ruimte, het Oosterpark. De wijkvoorzieningen, zoals winkels, scholen, kerken, een Groene Kruispost en een apotheek lijken willekeurig verspreid te zijn over enkele decentrale buurtcentra.

A. Gorechtkade en omgeving

Kade en pleinen vormen tezamen een stedelijk ensemble dat onderdeel uitmaakt van de Gorechtbuurt. Het ensemble biedt ruimte aan ca. 500 woningen, onderverdeeld in diverse typologieën, en wordt aan alle zijden duidelijk begrensd door de vooroorlogse stad. De Gorechtkade wordt door twee hoge flatgebouwen geflankeerd die asymmetrisch ten opzichte van elkaar aan de uiteinden van de vijverreeks zijn geplaatst. Deze woontorens moesten een oriënterende functie hebben, zij zouden de ring rondom het centrum van de stad markeren en het Wielewaalplein en Linnaeusplein een stedelijk aanzien moeten geven.

B. Oosterhoogebrug

De stedenbouwkundige structuur van Oosterhoogebrug is opgebouwd uit enkele bijna individuele delen. Deze opdeling is inherent aan de functionele diversiteit van de buurt ontstaan. Het centrale deel van het plan wordt door de Pioenstraat onderverdeeld in twee zones die parallel aan het Van Starckenborghkanaal liggen. Het oostelijk deel, ingeklemd tussen het kanaal en de Pioenstraat, bestaat uit een

industriëzalencomplex en twee blokken woningbouw. Het gebied ten westen van de Pioenstraat was oorspronkelijk ontworpen als een groene buffer tussen woonwijk en industriezone, maar ging na de bestemmingswijziging van Oosterhoogebrug fungeren als buurtpark. De zones ten noorden en zuiden van het centrale deel -op de hoek Eemskanaal / Van Starckenborghkanaal en op de hoek Oosterhamrikkanaal / Van Starckenborghkanaal- zijn ontworpen als handels- en industrieterreinen. De begrenzing van Oosterhoogebrug, de huidige Florabuurt, valt aan noord-, oost- en zuidzijde samen met de harde scheidslijnen van de kanalen. De Oliemuldersweg vormt de westelijke begrenzing van de buurt, waar het park en de vooroorlogse wijk direct op elkaar aansluiten.

Infrastructuur

De verkeerskundige structuur van de wijk is niet doelbewust hiërarchisch opgebouwd. Desondanks is er een onderscheid ontstaan tussen verkeerswegen en woonstraten. De belangrijkste verkeerswegen, de Oliemuldersweg, Zaagmuldersweg en het Damsterdiep vormen samen met de kanalen de hoofdstructuur, het skelet van de wijk en geleiden het doorgaande verkeer naar en door de wijk. Daarnaast verbinden zij de Oosterparkwijk met het centrum van de stad. De woonstraten, de niet doorgaande wegen tussen de gesloten bouwblokken, ontsluiten de buurt voor auto-, fiets- en voetverkeer, daarnaast bieden zij ruimte voor parkeren.

De naoorlogse delen Oosterhoogebrug en de Gorechtkade voegen zich bijna naadloos in de bestaande infrastructuur van de Oosterparkwijk. Hierdoor is sprake van een eenduidige en consistente verkeerstructuur die voor een groot deel gebaseerd en geïnspireerd is op de stadsesthetische ideeën van Berlage.

Afbeelding 8

Detail uitbreidingsplan (1938-40). Het in drie vijvers vergraven Gorechtkanaal en het Wielewaalplein en Linnaeusplein die het ensemble complementeren. De geprojecteerde woningbouw in twee gesloten bouwblokken aan het Van Starckenborghkanaal.

Verkaveling

In principe bestaat de verkaveling van de vooroorlogse Oosterparkwijk uit een aaneenschakeling van gesloten bouwblokken. Deze stedenbouwkundige ontwerpeenheid is de basis voor de begrenzing van de openbare stedelijke ruimte van straten en pleinen ten opzichte van de private binnenterreinen. De architectuur van de Oosterparkwijk presenteert zich onder invloed van de economische rationalisatie van het huurhuis als een reeks gevels zonder individuele herkenbaarheid. Het traditionele gesloten bouwblok, bestaande uit op zichzelf staande woonhuizen, is sinds de eeuwwisseling verdwenen.

A. Gorechtkade en omgeving

De Gorechtkade is een aanvulling van de bestaande verkaveling; een bebouwingsstrook die de voorheen niet afgedichte bouwblokken afsloot. De pleinen daarentegen bestaan uit losse, op zichzelf staande bouwblokken die niet aansluiten bij de omringende gesloten verkaveling, maar die desondanks de randen van de pleinen definiëren.

B. Oosterhoogebrug

Oosterhoogebrug is ontworpen als een aanvulling van de Berlagiaanse verkaveling. De richting en oriëntatie van de bouwblokken voegen zich naar de bestaande structuur, maar zijn in tegenstelling tot in de vooroorlogse stad, aan de kopse zijden opengebrouwen. Hierdoor vormt de verkaveling niet meer de strikte scheiding tussen het private en het openbare domein. Door de plaatsing van kleine individuele woningen aan vijf van de acht kopse zijden zijn de collectieve binnenruimten alsnog gedeeltelijk afgeschermd. De meeste etageblokken werden, met het oog op de

bezinning, zodanig georiënteerd dat zowel de oost- als de westgevels zon zouden vangen.

De open verkaveling is op verschillende wijzen en afhankelijk van de vorm van het in te vullen terrein vertaald, iets wat leidt tot ruimtelijke diversiteit en enige variatie. De bouwblokken verspringen enigszins ten opzichte van elkaar waardoor ongelijkvormige kruispunten en enkele brede groene terrassen zouden ontstaan.

Afbeelding 9

Verkaveling: het open bouwblok. De pijlen geven de ontsluiting van de woningen aan.

OPBOUW - VERKAVELING

Onderdeel	Aantal woningen	Straat	Typen
noord-zuid georiënteerd drie lagen hoog bouwblok (3) en hoekblok met winkels, magazijnen en bovenwoningen	177	Florakade	M3 portiek-etage: 3 slaapkamers 2 slaapkamers 1 slaapkamer
noord-zuid georiënteerd drie lagen hoog bouwblok (2)	120	Pioenstraat	A3 portiek-etage: duplex terraswoningen
oost-west georiënteerd	33	Resedastraat	A3

drie lagen hoog bouwblok		t	portiek-etage: 2 slaapkamers
noord-zuid georiënteerd twee lagen hoog bouwblok (4)	152	Hyacinthstraat	A2 beneden en boven- woningen: 3 slaapkamers 2 slaapkamers
oost-west georiënteerd een laag hoog bouwblok (5)	16	Narcisstraat, Anjelierstraat, Crocusstraat en Asterstraat	O grondgebonden bejaardenwoningen: 1 slaapkamer
Totaal	498		

4.2 Woningtypen

De in de stad aanwezige differentiatie van grote en kleine gezinnen, oude en jonge mensen zouden samengebracht moeten worden in een woonbuurt die in stedenbouwkundig opzicht zijn vertaling vond in het open bouwblok.⁵ De beoogde sociale verscheidenheid leidde op stedenbouwkundig niveau tot een menging van woonvormen en dus van woningtypen.

Een van die typen is de duplexwoning. Dit type werd gepresenteerd als een alternatief voor de lage kwaliteit van noodwoningen waartegen in toenemende mate verzet ontstond. De duplexwoning gaat uit van het idee dat één normale woning door eenvoudige tijdelijke aanpassingen voor enkele jaren bewoond zouden kunnen worden door twee afzonderlijke huishoudens. Na de opheffing van de woningnood zou op eenvoudige wijze, door het uitbreken van enkele niet dragende wanden, een goede woning ontstaan.⁶ Het duplex-type werd vanaf 1949 gedurende een korte periode intensief gepropageerd door het Ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting. In een brochure werden diverse toepassingen van de duplexwoning, bijvoorbeeld als eengezinshuis, als etagewoning en als vrijstaande plattelandswoning gepubliceerd. Het idee van de tijdelijk gedeelde woning werd kort na de Eerste Wereldoorlog ontwikkeld en vervolgens onder andere toegepast in het Amsterdamse betondorp Watergraafsmeer. In 1949 werd de door het ministerie opgestelde brochure aangevuld met een serie duplexwoningen voor brede en smalle eengezinshuizen, voor boetieketagewoningen, voor galerijwoningen en voor maisonnettes in de hoge woongebouwen. De toepassing van de duplexwoning had een grote invloed op de slaapkamerdifferentiatie. Dat blijkt onder meer uit een toename van 12% van de hoeveelheid woningen met één slaapkamer, waardoor er meer ruimte op de woningmarkt ontstond voor 'onvoltooide gezinnen, werkende vrouwen en ouden van dagen'.⁷ In de stad Groningen werd een lokale variant ontwikkeld op de duplexwoning. Dit was de zogenaamde triplexwoning, deze was bijzonder geschikt voor toepassing in de etagebouw. Bij dit type was het mogelijk tijdelijk drie huishoudens onder te brengen in twee woningen.

In het uitbreidingsplan zijn de verschillende woningtypen en de hoeveelheid bouwlagen in een serie afkortingen en een kleurlegenda weergegeven.

A = arbeiderswoningen
M = middenstandswoningen
O = bejaardenwoningen
W = winkel of bedrijfsruimte
BB = bijzondere bebouwing
1,2,3,4 = aantal woonlagen
licht paars = handels- en industrieterrein

Type A2, A3 en M3 zijn toegankelijk via een portiektrap aan de straatzijde en hebben bergingen in het souterrain of op het achterterrein. Rond één portiek zijn, afhankelijk van het aantal bouwlagen, 4 of 6 woningen gegroepeerd. Type O is een blokje van 3 of 4 grondgebonden bejaardenwoningen georiënteerd op de straat. Met de aanduiding BB, 'bijzondere bebouwing', worden kerken, scholen, kantoorgebouwen, tehuizen en overeenkomstige gebouwen verstaan, waaronder hoogbouw.

De omvang van diverse gesubsidieerde woningtypen werden door een inhoudslijmiet beperkt. De gemiddelde inhoud van een arbeiderswoning mocht per bouwblok niet meer zijn dan 260 m³. Voor middenstandswoningen gold een ondergrens van 300 m³ en een bovengrens van 450m³. De maximale inhoud van bejaardenwoningen werd vastgesteld op 160 m³.

4.3 Openbare ruimte: groenvoorziening, straten en pleinen

Groenvoorziening

A.Gorechtkade en omgeving

De algemene groeninrichting van de kade is niet vastgelegd in een uitbreidings- of inrichtingsplan. De groenzones zijn ontworpen en aangelegd door de dienst Openbare Werken, die zich tevens ontfermt over het beheer. Zij bestaan uit een onderliggende graslaag die zich uitstrekt van de oeverwallen tot aan de openbare weg. Aan de randen van de groenstroken zijn middelgrote bomen, zoals de linde en iep in een rij geplaatst. De drie vijvers worden aan de kopse zijden door groepen grote populieren en over het geheel door lage struiken geaccentueerd. Enkele treurwilgen staan geïsoleerd aan de waterkant. De collectieve plantsoenen aan de voorzijde van de etagewoningen vallen onder de verantwoordelijkheid van diverse verenigingen van bewoners. Deze plantsoenen zijn meestal omzoomd door liguster hagen en ingevuld met gras en gevel begroeiers. Aan de straat worden de portiekentrees veelal geflankeerd door kleine bloesembomen.

B.Oosterhoogebrug

De algemene groeninrichting van de buurt is als integraal onderdeel van het uitbreidingsplan vastgelegd. Het geeft inzicht in alle als groene zone in te richten

delen van de wijk, in het bijzonder de door de gemeente ontworpen delen. Dat zijn respectievelijk de parken, de openbare plantsoenen aan de kopse zijden van en in de woonstraten, de vijverpartijen, de openbare speelterreinen, een schoolsportterrein en de bomen langs de woonstraten. Naast het ontwerp was de gemeente ook verantwoordelijk voor de inrichting van deze zones.

De wel aangewezen maar niet specifiek ontworpen groene delen van het schetsplan waren in het bezit van de corporaties, deze hadden ook de verantwoordelijkheid voor het ontwerp en de inrichting. Het betreft hier de gezamenlijke binnentuinen en de openbare voortuinen.

Wanneer de groeninrichting wordt beschouwd vanuit het beheer dan ontstaat een hele andere indeling. Er is dan sprake van twee soorten beheer door respectievelijk gemeente en diverse woningbouwverenigingen. Het door de gemeente beheerde groengebied bestaat uit een onderliggende graslaag die zich uitstrekt van speelweiden tot aan de plantsoenen langs de woonstraten. Daarop zijn zeer precies de locaties van bomen aangegeven. In het plan is verder sprake van een groene kade die de woonwijk en het water met elkaar verbindt. Het door de betrokken woningbouwverenigingen beheerde groengebied bestaat uit de gemeenschappelijke binnentuinen en de collectieve voortuintjes.

Straten en pleinen

De inrichting van de straten is niet onderhevig aan een sterke hiërarchie. Desondanks hebben de hoofdstraten een breder profiel dan de woonstraten. De hoofdstraten hebben een profiel van ongeveer 40 meter en worden gekenmerkt door parkeerstroken aan beide zijden van de rijbaan en een breed trottoir. Zij worden geflankeerd door rijen grote bomen, die per straat steeds van dezelfde soort zijn, bijvoorbeeld de Amerikaanse eik of de linde. De bomen staan net als de grote gebogen straatlantaarns in het trottoir waardoor ze het brede profiel van de straat doorbreken en het van een zekere beslotenheid voorzien.

De woonstraten hebben met uitzondering van het zuidelijk deel van de Hyacinthstraat een relatief smal profiel van gemiddeld 18 meter. De rijbaan is zes meter breed en wordt aan één zijde geflankeerd door een rij middelhoge bomen van één soort, bijvoorbeeld de plataan of de es. De bomen staan samen met de rechte lantaarnpalen als één rij in het trottoir. Door de onderlinge afstand en grootte van de bomen vormen zij geen laan en hebben ze geen sterke scheidende werking in het straatprofiel. De Hyacinthstraat heeft net als de hoofdstraten een profiel van ca. 40 meter maar vormt geen doorgaande verbindingsweg. Door de invoeging van een 8 tot 12 meter breed als terras ingerichte groenzone, is de rijbaan versmald tot het niveau van de woonstraten en heeft de straat een bijzonder groen uiterlijk.

4.4 Gerealiseerd plan

A. Gorechtkade en omgeving

De Gorechtkade is conform de algemene richtlijnen die in het uitbreidingsplan van de stad Groningen zijn vastgelegd gerealiseerd. Er is geen partiële wijziging van het uitbreidingsplan in onderdelen tot stand gekomen waarin de inrichting van de kade

tot in detail was vastgesteld. Vooruitlopend op de realisatie maakte de gemeentelijke overheid het terrein bouwrijp door de aanleg van leidingen en rioleringen. Vervolgens besloot de gemeente het in percelen verdeelde terrein te verkopen aan diverse particuliere investeerders zoals W. Bakker, Steenhuis & Wieringa, G.J.P. Ros en G. van Dijk, maar ook aan andere partijen als de NOBOMA, Het Groene Kruis, vereniging Eigen Huis en woningbouwvereniging Groningen. De eigenaren huurden voor het ontwerp van de middenstandswoningen ieder afzonderlijk de expertise in van een aantal architecten waaronder, Klein, Kazemier & Tonkens, Hoekzema, van Wijk & Broos en Kuiler & Drewes.

B.Oosterhogebrug

Na de vaststelling van de plannen maakte de gemeentelijke overheid, vooruitlopend op de realisatie, het terrein bouwrijp door opspuiting van zand, en legde verder de wegen, leidingen en rioleringen aan. Vervolgens gaf de gemeente de delen arbeiderswoningbouw uit aan woningbouwvereniging Groningen, met uitzondering van het blok arbeiderswoningen aan de Resedastraat dat door Niesterns scheepswerf werd ontwikkeld om haar eigen werknemers te huisvesten. Het industrieterrein in het zuiden van de buurt werd uitgegeven aan technisch handelsbureau Dieselstroom. Voor de bouw van de middenstandswoningen aan de kade van het Van Starckenborghkanaal boden zich in 1951 de bouwmaatschappij Noboma en het makelaarskantoor Boelens aan. Deze uitbesteding leidde tot verontrusting bij de dienst S&V, die directeur Dix aan het college van B&W als volgt uitdrukte: *'Deze plannen zullen ontworpen worden voor Noboma door het architectenbureau Kazemier en voor het makelaarkantoor Boelens door architect Olsmeijer. Deze gang van zaken dreigt een wat de architectonische verzorging betreft een zeer onbevredigend verloop te nemen. De afsluiting van de stad met de randbebouwing langs het van Starckenborgkanaal bij de Oostersluis, zal, uit de richting Delfzijl de stad binnenkomend, in zijn geheel de aandacht vragen en daarom op karaktervolle wijze uitdrukking moeten geven aan het 'grootstedse bouwen en wonen'. 'De vormgeving van deze bebouwing in zijn geheel zal bijzondere zorg vragen en moet daarom door een esthetisch begaafde architect worden ontworpen - zo mogelijk de gehele wand door een ontwerper. Tot een zodanige figuur mag de architect Olsmeijer wel gerekend worden; zijn medewerking moet daarom wel op prijs worden gesteld. Geheel anders is dit het geval met het architectenbureau Kazemier, waarvan de na de oorlog voltooide bouwwerken niet getuigen van esthetische kwaliteiten.'.... 'Hoewel ik mij zeer bewust ben, dat het niet mogelijk is directe invloed op dit bureau uit te oefenen, zou ik mij toch wel kunnen indenken, dat U dit op indirecte wijze zoudt kunnen bereiken. Door bepaalde voorwaarden, als architectenkeuze, aan de grondverkoop te verbinden.'*⁸ Het verzoek van Dix werd niet ingewilligd, Kazemier ontwierp het grootste deel van de Florakade.

Oosterhogebrug is uitgegaan van het eerste uitbreidingsplan (wijziging Uitbreidingsplan in onderdelen van 1942, betreffende het gebied langs het van Starckenborgkanaal nabij Oosterhoogebrug) op diverse, kleine punten aangepast en gewijzigd. De hoofdstructuur en het grootste deel van het stratenplan daarentegen is conform het uitbreidingsplan uitgevoerd.

Aanpassingen en afwijkingen van het uitbreidingsplan Oosterhoogebrug

De eerste aanpassing vond plaats in 1950 en behelsde de toevoeging van een terrein voor semi-permanente scholenbouw in het park. In 1952 volgde de toevoeging van een 4^e woonlaag aan de middenstandswoningen aan de Florakade in verband met het fraaie en ruime uitzicht. Uit economische overwegingen worden de bebouwingsvoorschriften waarin de inhoudsmaten van de woningen zijn vastgelegd, aangepast. De minimale inhoud voor een middenstandswoning wordt van 300 m³ teruggebracht naar 270 m³. Hiermee daalde de gemiddelde inhoud van de woningen aan de Florakade onder de 325 m³. Dit is de door het Rijk vastgestelde premiegrens. De aanpassing van de bebouwingsvoorschriften maakte het mogelijk om middenstandswoningen in de premiesector te ontwikkelen.

De toevoeging van een bouwlaag bleek ook voor de Pioenstraat en de Hyacinthstraat grote economische voordelen op te leveren. In 1953 werd in het uitbreidingsplan de mogelijke bouwhoogte in beide straten met een bouwlaag verhoogd, mits deze voldeed aan twee eisen. Namelijk dat er voldoende ruimte aanwezig was tussen de bouwblokken en dat overwegingen van esthetisch-stedenbouwkundige aard zich hiertegen niet verzetten. Een en ander leverde opgehoogde hoeken op in de Hyacinthstraat en een terugliggende laag terraswoningen in de Pioenstraat.

De grootste afwijking van het plan werd in 1954 goedgekeurd en had betrekking op het terrein dat begrensd werd door de Hyacintstraat, de Crocusstraat, de Narcisstraat en de Pioenstraat. Het in tweeën gedeelde bouwblok met een bijzondere bebouwingsbestemming bleek niet groot genoeg om tot een rendabele opzet van een complex bejaardenwoningen in het galerijtype te komen. Er werd besloten om het op geplande blok arbeiderswoningen, dat op hetzelfde terrein was gesitueerd, niet te ontwikkelen. De overgebleven kavel werd aan het terrein voor bejaardenwoningbouw toegevoegd. Het complex kreeg een H-vormig grondplan dat voldoende volume kon genereren om wel tot een rendabele opzet te komen.

Ten aanzien van het door de gemeente opgestelde algemene groenplan kan gezegd worden dat de continue groene onderlegger een verbindende functie heeft in de hele buurt. De inrichting van meer bijzondere ruimten daarentegen, zoals de gezamenlijke binnentuinen, wijkt sterk af van de initiële intenties. Over deze ontwikkeling van de inrichting van binnentuinen door woningbouwverenigen in de naoorlogse delen van de Oosterparkwijk en de Korrewegwijk schreef G.B. Smid, architect en stedenbouwkundige in dienst van de gemeente Groningen, in 1951 reeds: *'Met de gemeenschappelijke tuinen blijft het een gesukkel. Hoewel de woningbouwverenigingen aanvankelijk medewerkten om tot een aantrekkelijke indeling van de binnenterreinen tussen de open bouwblokken te geraken, kunnen deze, door de hoge kosten van onderhoud gedwongen, hieraan niet meer voldoen en wordt thans weer tot opdeling in tuintjes voor de benedenbewoners overgegaan. Bij toepassing van souterrains moeten deze tuintjes dan via trapjes bereikt worden. Overigens blijft bij de open bouwblokken de inkijk op de achtergevels met de bijbehorende was nog weinig aantrekkelijk'*.⁹

In de hoeveelheid en diversiteit van de geplande speciale voorzieningen zijn bij de realisatie geen grote veranderingen opgetreden ten opzichte van de oorspronkelijke doelstellingen. De beoogde verhouding tussen arbeiderswoningen en middenstandswoningen is tot stand gekomen.

5.0 Analyse van het plan

Opzet, verkavelingstructuur en inrichting van de naoorlogse delen van de Oosterparkwijk zijn vanuit eenzelfde optiek en aard tot stand gekomen als de meeste Nederlandse woningbouwprojecten van direct na 1945. De Gorechtkade en Oosterhoogebrug zijn producten van stedenbouwkundige experimenten en onderzoeken. Deze experimenten en onderzoeken liepen reeds voor én tijdens de oorlogsjaren en hadden betrekking op organisatie en uitvoering van de naoorlogse woningbouw. Daarbij speelden thema's als woningdifferentiatie, standaardisatie en rationalisatie van materialen en bouwprocedures een belangrijke, zelfs sturende rol. Het idee van de 'wijkgedachte' speelde een rol op de achtergrond, maar was nog niet doorgedrongen als integrale ontwerpvisie. In de Gorechtkade en Oosterhoogebrug zijn de eerste voorzichtige stappen in de richting van een 'moderne' stedenbouw gezet. Dit begon met het openbreken van het gesloten bouwblok. In ruimtelijke zin kunnen de naoorlogse delen van de Oosterparkwijk op twee wijzen worden geïnterpreteerd.

Ten eerste is er sprake van een uitbreidingspolitiek die steunt op twee gedachten. Ondanks dat er gebruik is gemaakt van moderne ontwerpmiddelen, zoals een modern montagesysteem en een nieuw verkavelingstype (het open bouwblok), is de architectuur en stedenbouw toch vormgegeven met bakstenen gevels en liguster hagen. De fysieke gestalte geeft uitdrukking aan de aarzeling, en misschien ook het onvermogen, van de Groningse architecten om de voorgestane vernieuwing die plaats had gevonden in het intern systeem, het skelet van de woning, te vertalen naar de gevels. Het volledig overboord gooien van de vooroorlogse kennis en verworvenheden was gezien de bestaande kritiek op de moderne beweging geen makkelijke en aantrekkelijke optie. Moderne, functionele vormgeving werd vanaf ca. 1920 vaak misbruikt; het werd een masker waarachter een vergaande rationalisering en systematisering van de architectuur schuilging. Deze werd gedreven door puur economische motieven. De naoorlogse delen van de Oosterparkwijk zijn vanuit die optiek een poging van de Groningse architecten om een balans te bereiken tussen economische, sociale en vormgevingstechnische eisen.

Op de tweede plaats nemen de naoorlogse delen van de Oosterparkwijk een logische plek in binnen de gehele, sterk gefragmenteerde ontwikkeling van de wijk. Binnen een tijdsspanne van zo'n 45 jaar zijn zeker 8 afzonderlijke deelplannen tot uitvoering gebracht. Deze zijn op hun beurt weer op basis van meerdere uitbreidingsplannen en een niet vastgesteld structuurplan tot stand gekomen.

Het in Oosterhoogebrug toegepaste open bouwblok maakte het mogelijk de traditionele, scherpe scheiding tussen het publieke en private domein te doorbreken. Dat vroeg om een nieuwe visie op de inrichting van de openbare ruimte. Er zijn

enkele pogingen ondernomen om tot een vernieuwende inrichting te komen door de introductie van de collectieve binnentuin. Bij drie van de vier binnenterreinen faalden de pogingen. Zo werd bijvoorbeeld het uitzicht op het wasgoed van de overburen als een serieuze belemmering gezien bij de totstandkoming van een esthetisch verantwoorde opzet. Maar de meest belangrijke reden voor het falen waren de hoge onderhoudskosten. Hierdoor werden de binnenterreinen langzaam maar zeker op een traditionele wijze in gebruik genomen en werden ze ingericht met schuurtjes, liguster hagen, woonpaden en private tuinen voor de grondgebonden woningen.

6.0 Ontwikkelingen na realisatie

6.1 Huidige situatie

Van het totale woningbestand van de Oosterparkwijk zijn 709 (12%) woningen in het bezit van eigenaar/bewoners, 224 (4%) zijn huurwoningen die in het bezit zijn van particulieren of beleggers. De corporaties bezitten bijna 4248 huurwoningen (73%).¹⁰ Dit zijn de corporaties de Huismeesters, Patrimonium en SSH (gezamenlijk 10%) en Groningen (bijna 90%).

De Oosterparkwijk is een geliefde, redelijk onderhouden woonwijk met een groot aanbod betaalbare woningen en heeft de beschikking over een goede bereikbaarheid met openbaar vervoer of auto. De wijk is erin geslaagd haar naam duurzaam te verbinden aan haar bewoners en beschikt ondanks een grote verscheidenheid aan inwoners over een sterke sociale samenhang en een hoge organisatiebereidheid.

Veel bewoners met zeer jonge kinderen vertrekken uit de wijk, mogelijk vanwege het te klein worden van de woning of door inkomensgroei (geen duurdere, koop- en huurwoningen voorradig) en het gebrek aan speelvoorzieningen. Het aantal jongeren onder 24 is sterk afgenomen en het aantal jongeren in de leeftijd tussen 25 en 35 is sterk toegenomen in de wijk. Het aantal ouderen van 50+ ligt net boven het landelijk gemiddelde.

De woontechnische kwaliteit van de woningen is enigszins verouderd. 70% van de woningen is kleiner dan 80 m² en 60% van de woningen heeft 4 of meer kamers. Deze combinatie levert een als 'hokkerig' ervaren woning op. De vooroorlogse delen van de wijk zijn in de omvangrijke stadvernieuwingsoperatie, in de periode 1975-1986, gefaseerd gerenoveerd. In de naoorlogse delen is rond 1990 een groot onderhoudsoperatie uitgevoerd. Dat heeft de afsluiting van vele portieken en de plaatsing van kunststof kozijnen opgeleverd. Deze hebben een grote invloed op de gevelkwaliteit en het algemene straatbeeld.

6.2 Recent beleid

In de laatste zeven jaar is, gestuurd door een veranderende marktvraag, voor de Oosterparkwijk een volkshuisvestingsplan opgesteld. Dit plan 'pronkjewail in golden raand' (1994) is onderdeel van het in 1995 officieel gestarte overkoepelende

wijkvernieuwingsproces en kwam tot stand in de aanloop van de intentieverklaring 'Voor een ongedeelde stad' (1995). Het volkshuisvestingsplan werd opgevolgd door het Convenant Wijkvernieuwing Groningen (1998).

Wijkvolkshuisvestingsplan (1992 -1994)

Ten gevolge van de deregulering van de Rijksoverheid, ook op het gebied van volkshuisvesting en woningbouw, kregen de woningbouwverenigingen meer verantwoordelijkheden toebedeeld en moesten zij financieel zelfstandig gaan opereren. Deze ontwikkeling was, naast de veranderende marktvraag op het niveau van de wijk in 1992, mede de aanleiding voor het opstellen van wijkvolkshuisvestingsplannen. Hierin werd de toenmalige situatie geanalyseerd en het toekomstige beleid vastgesteld.¹¹

Het wijkvolkshuisvestingsplan Oosterparkwijk bestond uit een maatregelenplan met daaraan gekoppeld een aantal uitvoerings- en toetsingsrichtlijnen. Hierdoor was de opstelling van een aparte uitvoeringspoot, een wijkplan, overbodig. In het wijkvolkshuisvestingsplan lag de nadruk op het behoud van de bestaande kwaliteiten, zoals het onderhoud van de woningen, de woonomgeving en de woonruimteverdeling. Daarnaast ging de aandacht uit naar het versterken van de positie van de wijk op de woningmarkt. Het plan is opgesteld om eenheid aan te brengen in de reeds lopende initiatieven en maatregelen en bestaat uit een analyse van het huidige woningenbestand, een beheersvisie en een ontwikkelingsvisie. De looptijd bedraagt 10 jaar.

De meeste aandacht ging uit naar een probleem dat ontstaan was door een gebrek aan doorstroming uit de goedkope woningen omdat er geen duurdere (huur)woningen in de buurt konden worden aangeboden. Verder werd geconstateerd dat een kwart van het totale aantal huurwoningen in principe geschikt kunnen worden gemaakt voor ouderen, die op dit moment 27% van totale bevolking innemen. Het wijkvolkshuisvestingsplan benoemt daarnaast de door de betrokken partijen voorgestelde aanpassingen en oplossingen voor de zojuist genoemde tekorten en overschotten. In hoofdzaak werd besloten dat op korte termijn 240 woningen een grote onderhoudsbeurt zouden krijgen en voor 310 woningen werd op de middellange termijn woningsamenvoeging of liftaanbouw overwogen. Op de lange termijn werd sloop en vervangende nieuwbouw voorgesteld voor een aantal kleine lokaties, onder andere in de randen waar door het vertrek van industrie en kleinere bedrijven ruimte zal ontstaan voor de huisvesting van een nieuwe doelgroep, de huishoudens met hogere inkomens.

Wijkvernieuwing

De veranderende marktvraag die als basis diende voor de voorstellen die gedaan werden in de afzonderlijke wijkvolkshuisvestings- en wijkplannen leidde tot de totstandkoming van de stedelijke beleidsnota 'De Stad Vernieuwt' (DSV). De nota sluit aan op het structuurplan (1995) en het Collegeprogramma 1990-1994. De kern van DSV is de optimale afstemming van het woningaanbod op de toekomstige vraag.

Met betrekking tot de Oosterparkwijk leidde dat tot de volgende centrale doelstellingen:

1. verbetering van de woningmarktpositie van de wijk door meer woningdifferentiatie (grotere en duurdere woningen);
2. het in gelijke tred blijven met de stedelijke of landelijke demografische tendensen en het optimaliseren van het woon- en leefmilieu;
3. behoud en versterking van de sterke punten van de Oosterparkwijk zoals bijvoorbeeld de groenstructuur.

Afbeelding 10

Voorstel wijkvernieuwing Oosterparkwijk, **Domein woondiensten en de gemeente Groningen, februari 1999.**

Convenant Wijkvernieuwing Groningen (1998)

Het Convenant Wijkvernieuwing Groningen is in feite een uitwerking van het volkshuisvestingsplan *'Thuis in de Stad'*.¹² In basis is het een gezamenlijk plan van de Groninger corporaties (exclusief Patrimonium) en de gemeente, gebaseerd op aannames en prognoses die aansluiten bij landelijk onderzoek.¹³ Aan het convenant is een bijlage gekoppeld waarin de wijkvernieuwing per wijk wordt toegelicht. De Oosterparkwijk wordt daarin naast de wijken Vinkhuizen, Paddepoel, Lewenborg, De Wijert Noord, Corpus den Hoorn, de Grunobuurt en Selwerd omgezet in cijfers. Er zullen zo'n 800 woningen aan de woningmarkt worden onttrokken, dat is 20 % van de sociale huurvoorraad in de wijk en 15 % van het totale stedelijk wijkvernieuwingsprogramma.

Om een beeld te geven wat wijkvernieuwing in de Oosterparkwijk betekent volgens de bijlage 'Dringen en wijken' bij het Convenant wijkvernieuwing Groningen (dat door de gemeenteraad werd vastgesteld op 2 juli 1998), volgen enkele passages hieruit.¹⁴

Citaat:

-waarom?

"In de Oosterparkwijk zijn een vijf tot zestal deelbuurten te onderscheiden met een min of meer verschillend woonmilieu. Toch is er een groot gemeenschappelijk probleem: de Oosterparkwijk grossiert in woningen waarvan de toekomstige verhuurbaarheid slecht is: klein, gehorig, gestapeld. Bovendien is de eenzijdigheid groot. Ruim driekwart is corporatief en goedkoop. Stedenbouwkundig en architectonisch is het echter een van de meest vitale wijken van Groningen".

Citaat:

-realiseerbaarheid

"Veel Oosterparkers zouden in hun wijk gebleven zijn als zij daar een geschikte woning hadden gevonden. Het besef onder de huidige bewoners (organisaties) dat differentiatie een must is voor de toekomst van de wijk is groot. In alle deelbuurten zijn lokaties te vinden waar door middel van samenvoeging goede, grote (koop) woningen kunnen worden gerealiseerd met behoud van de bestaande architectuur. Deze architectuur, de stedenbouwkundige kwaliteit en de nabijheid van het centrum en het AZG zijn voor de Oosterparkwijk de belangrijkste troeven."

Citaat:

-portfoliobeleid

"Woningen in de Oosterparkwijk zijn gemiddeld zo'n 20% kleiner dan in de rest van de stad. Van de 4000 overwegend goedkope huurwoningen is 90% in handen van één corporatie. Kortom, er is sprake van ernstige eenzijdigheid op veel fronten. In het licht van de marktontwikkelingen vormt deze eenzijdigheid een groeiend probleem, zowel voor de wijk als voor de corporatie. De acceptatie daalt, de verhuurinspanning stijgt. Momenteel trekt per jaar 6% van de (huur)huishoudens de wijk uit naar een koopwoning. Dit percentage stijgt nog steeds. In de wijk zijn nauwelijks koopwoningen voorhanden".

Citaat:

-problematiek

"De problematiek van de Oosterpark laat zich schetsen aan de ontwikkeling van het aantal scholen. In 20 jaar tijd is dat gedaald van 7 naar 1. Kleine woningen, gehorige woningen en bovenwoningen zijn voor veel gezinnen niet interessant. Wie het zich kan veroorloven huurt duurder en groter elders, of koopt".

Aan de totstandkoming van het convenant is een analyse naar de wijkvernieuwingsproblematiek op stedelijk niveau voorafgegaan. In deze analyse heeft de cultuurhistorie geen zelfstandige plaats gekregen, er is voornamelijk uitgegaan van sociaal-economische gegevens en factoren.

6.3 Planvorming (1998-1999)

In de wijkvernieuwingskrant Oosterparkwijk (februari 1999) wordt gesproken over 'grote schoonmaak, herinrichting, herstructurering en wijkvernieuwing'.¹⁵ Deze termen zijn vertaald in plannen die zich voor het grootste deel voegen in het oorspronkelijke stedenbouwkundig kader. Er wordt met drie verschillende instrumenten gewerkt: verkoop, samenvoeging en vervanging (sloop en nieuwbouw). Het is de eerste actualisatie van het naoorlogse woningenbestand sinds de realisatie van de wijk.

De plannen betekenden voor de Florabuurt, het voormalige Oosterhoogebrug, de sloop van het zogenaamde H-blok (Inmiddels gesloopt in 1999). De bejaardenwoningen maken plaats voor 33 grondgebonden eengezinswoningen. Dit plan wordt uitgewerkt door architectenbureau Karelse van der Meer en grijpt op het niveau van de stedenbouw terug op het eerste ontwerp dat in 1949 voor dit terrein gemaakt werd. Dat ontwerp bestond uit twee bouwblokken die rug aan rug zich voegden in de rooilijn van de Pioenstraat en de Hyacinthstraat. In de Hyacinthstraat zullen in totaal 40 woningen worden samengevoegd. Er zijn twee varianten, de eerste gaat uit van de samenvoeging van vier woningen tot twee, de andere van drie woningen tot twee. De samenvoegingen worden ontwikkeld door architectenbureau Henk Kooi.

In het gebied rondom de Gorechtkade vinden ook enkele veranderingen plaats. Aan het Linnaeusplein zullen het oude wijkhuis, de huidige supermarkt en de aangrenzende kerk verdwijnen. Zij maken plaats voor een nieuwe supermarkt waarboven 16 huur- en 8 koopappartementen voor senioren zullen worden gerealiseerd, naar ontwerp van Aas-architecten. Aan de overzijde van het plein zullen op de plek van de huidige achttien beneden- en bovenwoningen dertig appartementen met lift gebouwd worden voor senioren, ook door Aas-architecten ontworpen.

Afbeelding 11

Eerste ontwerp terrein gelegen tussen Pioenstraat, de Crocusstraat, de Narcisstraat en de Hyacinthstraat (1949), de wijziging tot H-blok (1954), nieuwbouw voorstel (1999), Florabuurt, de Oosterparkwijk.

7.0 Waardestelling van de wijk, een poging tot waardering op basis van uniforme benadering

7.1 "Wat zeg je van m'n wijk"

I Cultuurhistorische waarden:

nee	Betekenis van het gebied als bijzondere uitdrukking van (een) culturele, sociaal-economische en/of maatschappelijke ontwikkeling (en)
nee	Betekenis van het gebied als bijzondere uitdrukking van (een) geografische, landschappelijke, archeologische en/of bestuurlijke ontwikkeling (en)
enigszins	Betekenis van het gebied als bijzondere uitdrukking van (een) technische, structurele en/of functionele ontwikkeling (en)
nee	Betekenis vanwege de innovatieve waarde of pionierskarakter (type, motief, datering)
ja	Betekenis van het gebied wegens de hoogwaardige kwaliteit van de aanwezige bebouwing (bijzondere architectonische objecten) en hun groepering in relatie met de bestaande groenvoorziening, wegen, wateren en/of terreingesteldheid

II Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit:

nee	Betekenis van het gebied wegens hoogwaardige ruimtelijke, esthetische en/of functionele kwaliteiten, op basis van een herkenbaar stedenbouwkundig concept
nee	Betekenis vanwege de verkaveling, inrichting van de openbare ruimte en/of specifieke functies

III Stedenbouwkundige betekenis in ruimere context:

nee	Betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving
nee	Betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel
enigszins	Betekenis van het gebied voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en/of stedenbouw

IV Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten):

enigszins	Betekenis van het gebied wegens de herkenbaarheid of gaafheid van de (oorspronkelijke) ruimtelijke structuur, bebouwing en functionele opzet als geheel
nee	Betekenis van het gebied wegens de architectonische gaafheid van de (oorspronkelijke) bebouwing

V **Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten):**

nee	Betekenis van het gebied wegens de unieke verschijningsvorm vanuit historisch-ruimtelijk, stedenbouwkundig, functioneel en/of landschappelijk oogpunt
-----	---

7.2 Toelichting en conclusie

I Cultuurhistorische waarden

Aan de opzet en structuur van de naoorlogse delen van de Oosterparkwijk ligt geen specifiek gedachtengoed ten grondslag; zij zijn ontstaan vanuit het streven om de enorme 'woningnood' te verkleinen. Woningnood was een nationaal probleem dat na de oorlog in eerste instantie leidde tot het invullen van niet ontwikkelde gebieden binnen de bestaande stedenbouwkundige structuur. Deze gebieden waren vrijgekomen omdat de algemene visie op industriële activiteiten was veranderd. Kleine, over de stad verspreide industriegebieden stonden al geruime tijd ter discussie, maar vanaf 1938 werd gekozen voor een concentratie van de stedelijke industrie aan de zuidoostzijde van de stad.

De 'wijkgedachte' diende ten tijde van het ontwerp van de naoorlogse delen van de Oosterparkwijk alleen als het sociologische basisidee. Dit in tegenstelling tot de ontwikkeling van wijken als Corpus den Hoorn en De Wijert Noord waar de wijkgedachte een structurerende rol speelde bij de opstelling van het stedenbouwkundige plan.

II Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

De Gorechtkade en omgeving neemt een bijzondere plek in, in de stedenbouwkundige structuur van de Oosterparkwijk. Het is een sterk samenhangend ensemble en een belangrijke zichtlijn. De kade verbindt de gehele wijk in visueel opzicht met de Korrewegwijk. Het ensemble is voor het grootste deel na de oorlog aangelegd, gebruik makend van zowel een traditioneel als een modern stedenbouwkundig instrumentarium. Desondanks is er sprake van een sterke ruimtelijke samenhang.

III Stedenbouwkundige betekenis in ruimere context

In de ruimtelijke ontwikkeling van naoorlogs Nederland, zijn twee duidelijke stromingen herkenbaar, de traditionelen en de modernen. Deze termen moeten worden beschouwd als verzamelnamen, er was geen sprake van organisatorische verbanden of een vastomlijnd programma. De naoorlogse delen van de Oosterparkwijk zijn, uitgegaan van die onderverdeling, onder te brengen bij de traditionelen. Traditioneel vanuit de optiek dat de Groningse architecten en stedenbouwers een twijfelende positie innamen ten opzichte van de moderne ontwerpinstrumenten en methodes. Dat betekent niet dat zij doelbewust de ontwikkelingen in de naoorlogse bouwwereld negeerden.

Vele nu tot 'traditioneel' bestempelde architecten en stedenbouwers maakten gebruik van montagesystemen. De Groningse architecten en stedenbouwers ontwierpen met gebruikmaking van het door een lokale aannemer ontwikkelde systeem Rottinghuis. De ontwikkeling en toepassing van montagesystemen werd door de nationale

overheid gestimuleerd. Het systeem Rottinghuis neemt binnen dit kader geen uitzonderingspositie in, het is de uitkomst van een lokale geslaagde innovatie.

IV Gaafheid

Door renovatie is de gaafheid van Oosterhoogebrug en de Gorechtkade, die gekenmerkt wordt door een zeer sobere en eenvoudige lijnvoering en detaillering, sterk aangetast. De veelal ingetogen en bescheiden vormtaal bleek niet bestand te zijn tegen de brutale kracht van kunststof kozijnen en portiekafsluitingen uit trespas. Over de gehele linie genomen is de naoorlogse Oosterparkwijk geen zeldzame, gave of unieke verschijning.

V Zeldzaamheid

Binnen de Nederlandse ontwikkelingsgeschiedenis van verkavelingsmodellen zijn de naoorlogse delen van de Oosterparkwijk zeker niet vernieuwend. De geopende bouwblokken refereren op zeer terughoudende wijze aan experimenten die reeds vanaf ca. 1930 werden gedaan met open bouwblokken en de daaruit ontwikkelde strokenbouw.¹⁶

Afbeelding 12
Luchtfoto Gorechtkade, 1950.

8.0 Bijzondere architectonische objecten en ensembles

Inventarisatie van de meest waardevolle objecten

- **Bedrijfsgebouw met werkplaats en kantoren, Paradijsvogelstraat 11**
Architect: Kuiler & Drewes
Bouwjaar: 1952
n.b. zeer bijzonder pand met glazen ingangspui en portaal en een mooie combinatie van beton, baksteen en fijn gedetailleerde stalen ramen. Mooi glasvenster boven de ingang van geëetst glas.
Oorspronkelijk en gaaf!!
- **Uitbreiding Groene Kruisgebouw, Gorechtkade WZ 8 (inclusief vooroorlogs deel)**
Architect: Oom & Kuipers
Bouwjaar: 1952
n.b. goede koppeling tussen vooroorlogse en naoorlogse architectuur

Bijzondere stedenbouwkundige ensembles

- Gorechtkade e.o., als ensemble in basis ontworpen door Berlage en Schut (uitbreidingsplan van 1932) en verder ontwikkeld en ingericht door S.J. Bouma, inclusief de beëindiging van de as in het Wielewaalplein en het Linnaeusplein. De bebouwing langs de as verspringt ten opzichte van de rooilijn maar ook in hoogte en diepte. Verder bezit de kade een bijzondere groenkwaliteit en een evenwichtig ingerichte openbare ruimte. Het ensemble is ontwikkeld door meerdere grote investeerders, vnl. pensioenfondsen en levensverzekeringsmaatschappijen.
- Florakade, vanaf de hoek van de Kraanvogelstraat tot aan de kruising met het Damsterdiep: een bijzonder mooie wand die nabij de kruising met het Damsterdiep wordt geaccentueerd door een hoekblok met winkelfunctie op de begane grond en een onderdoorgang naar het achterliggende deel van de wijk.
- Zuidoostelijk deel van de Hyacinthstraat met wigvormige groenzone en fraaie straatwanden.

9.0 Bijlagen

BIJLAGE 1 : dossier uitbreidingsplannen Oosterhoogeburg 1947-1983 (DIV-archief, Dienst RO/EZ)

Map: Bestemmingsplan Oosterhoogeburg; 1947-1962
-1.777.811.22 U 18 Deel I zie II
wijziging uitbreidingsplan in onderdelen, omgeving Oosterhoogeburg, langs het Van Starckenborghkanaal, tussen het Oosterhamrikkanaal en het Eemskanaal.

Map: Bestemmingsplan Oosterhoogeburg; 1965-1983
-1.777.811.22 U 18 Deel II
wijziging uitbreidingsplan in onderdelen, omgeving Oosterhoogeburg, langs het Van Starckenborghkanaal, tussen het Oosterhamrikkanaal en het Eemskanaal.

BIJLAGE 2: dossier uitbreidingsplannen Oosterhoogeburg 1947-1983 (DIV-archief, Dienst RO/EZ)

- Oosterhoogeburg, eerste gedeeltelijke herziening bestemmingsplan
-1.777.811.22 U 18 1950
- Oosterhoogeburg, tweede gedeeltelijke herziening bestemmingsplan
-1.777.811.22 U 18 1952
- Oosterhoogeburg, derde gedeeltelijke herziening bestemmingsplan
-1.777.811.22 U 18 1952-53
- Oosterhoogeburg, vierde gedeeltelijke herziening bestemmingsplan
-1.777.811.22 U 18 1954
- Oosterhoogeburg, vijfde gedeeltelijke herziening bestemmingsplan
-1.777.811.22 U 18 1956
- Oosterhoogeburg, zesde gedeeltelijke herziening bestemmingsplan
-1.777.811.22 U 18 1960
- Oosterhoogeburg, zevende gedeeltelijke herziening bestemmingsplan
-1.777.811.22 U 18 1979-80

BIJLAGE 3: dossier uitbreidingsplannen Linnaeusplein - Wielewaalplein 1954. (DIV-archief, Dienst RO/EZ)

- Linnaeusplein, bestemmingsplan
-1.777.811.22 U 46 1954
- Wielewaalplein, bestemmingsplan
-1.777.811.22 U 48 1954

BIJLAGE 4: Literatuur

algemeen

- Boer, G.J. de, e.a., *Leefbaarheid in nieuwe wijken*, Bouw 1970, p. 691-692
- Boer, N. en Lambert, D., *Woonwijken: Nederlandse Stedenbouw 1945-1985*, Rotterdam 1987.
- Eijsbroek, H. e.a., *Groningse uitbreidingsplannen*, Publieke Werken 26^e jaargang no. 5, mei 1958.
- Hoekstra, R., *Domweg gelukkig in de Dapperstraat*, Contour lustrumnr. 31, p. 28-39.
- Kam, S. de., *Volkshuisvestingsbeleid na 1945*, Groniek, Gronings Historisch tijdschrift, no.75, 1981, p. 44-55.
- Keuzenkamp, W.A., *De bouwkunst van het hedendaagse Groningen*, Bouwkundig Weekblad 1958, p. 145-171.
- Kroese-Duijsters, J.A.M. e.a., *Hebben naoorlogse woonwijken toekomstwaarde?*, E.v.. Stedenbouw en Volkshuisvesting 1992, extra nummer, p. 3-48.
- Klijn, E.H. (red.), *Profiel van naoorlogse wijken in Groningen, Een onderzoek naar de problemen van twaalf vroeg naoorlogse wijken in de gemeente Groningen*, Faculteit der Bouwkunde TU Delft, Delft 1989.
- Pouderoyen, C., *Het Wederopbouwplan van de stad Groningen*, Bouw 1949, p. 268-278.
- De stad vernieuwt, een nota over de bouw, verbouw en het gebruik van woningen in de jaren negentig*, Deel A: De Stad, Deel B: De naoorlogse wijken, Groningen (oktober) 1989.
- De stad vernieuwt, een nota over de bouw, verbouw en het gebruik van woningen in de jaren negentig*, Deel A: De Stad, Deel B: van stad naar de wijk, Groningen (februari) 1990.

de wijk

-Duursma, J. en van Geest, J., *Sociale woningbouw in de stad Groningen 1850-1994, woningbouwvereniging 'Groningen' en woningstichting 'Gruno'*, Groningen 1994.

-Hacquebord, L.T. en Overbeek, R.M.H., *Wijkbeschrijving Oosterparkwijk*, in het kader van het MIP, uitgave dienst RO/EZ, ongedateerd.

-Hoekman, P. e.a., *Een eeuw socialisme en Arbeidersbeweging in Groningen 1885-1995*, Groningen 1986.

-Hofman, B., *De Groninger Oosterparkwijk, Historisch overzicht in foto's en beschrijvingen*, Groningen 1998.

-KAW Architecten BV, *Inventarisatie bezit Groninger Corporaties*, Groningen, december 1990.

-KAW Architecten BV, *Pronkjewail in golden raand, wijkvolkshuisvestingsplan Oosterparkwijk*, uitgave van dienst RO/EZ en woningbouwvereniging Groningen, Groningen 1993.

-Smid, G.B., *Woningbouw in de gemeente Groningen van 1945 tot 1951*, Bouw 1951, p. 450-460.

-*Wijkvernieuwingskrant Oosterparkwijk*, opgesteld door KAW Architecten BV, een uitgave van de dienst RO/EZ en woningbouwvereniging Groningen, Groningen 1999.

BIJLAGE 5: geraadpleegde archieven

de Groninger Archieven:

- werktekeningenarchief
- fotoarchief
- maquettes uitbreidingsplannen

DIV archief dienst RO/EZ Groningen:

- bestemmingsplannen dossiers

Archief afdeling Monumenten dienst RO/EZ Groningen:

- fotomateriaal afkomstig van afdeling Ruimtelijke Plannen
- maquettes uitbreidingsplannen

BIJLAGE 6: lijst van afbeeldingen

Afbeelding 1 'luchtfoto Oosterparkwijk'.

Door Aerophoto Eelde, aanwezig in map Naoorlogse Wijken, afdeling Bouwtoezicht & Monumenten.

Afbeelding 2 'de oosterhamrik, detail van Topografisch-Militaire kaart, 1864', afkomstig uit de wijkbeschrijving Oosterparkwijk (MIP).

Afbeelding 'plan van uitleg Groningen', 1906, afkomstig uit : *Tien grote plannen voor Groningen, 1608-1995*, H.G. Hurenkamp, Assen 1995, p. 14.

Afbeelding 4 'detail uitbreidingsplan Berlage en Schut', 1928, afkomstig uit : *Tien grote plannen voor Groningen, 1608-1995*, H.G. Hurenkamp, Assen 1995, p. 20.

Afbeelding 5 'uitbreidingsplan van 1938-40', afkomstig uit: dossier uitbreidingsplannen 1936-1955, DIV-archief van de dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 6 'schetsplan Oosterhoogebrug, 1949, algemene plankaart', afkomstig uit: bestemmingsplannen dossier 1949-1980, DIV-archief van de dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 7 'stedenbouwkundige structuur de Oosterparkwijk', algemene basiskaart van de stad, opgemaakt door de afdeling Landmeetkunde van de dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 8 'detail uitbreidingsplan (1938-40)', afkomstig uit: dossier uitbreidingsplannen 1936-1955, DIV-archief van de dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 9 'historische opbouw Oosterparkwijk', bureau ArEA, Groningen 2000.

Afbeelding 10 'voorstel wijkvernieuwing Oosterparkwijk', 1999, afkomstig uit wijkvernieuwingskrant, een uitgave van de dienst RO/EZ Groningen en Domein woondiensten.

Afbeelding 11 'eerste ontwerp terrein gelegen tussen Pioenstraat, de Crocusstraat, de Narcisstraat en de Hyacinthstraat (1949), de wijziging tot H-blok (1954) en het nieuwbouwoorstel (1999)', afkomstig uit: bestemmingsplannen dossier Oosterhoogebrug, DIV-archief van de dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 12 'luchtfoto Gorechtkade', 1950.

Door Aerophoto Eelde, aanwezig in map Naoorlogse Wijken, afdeling Bouwtoezicht & Monumenten.

BIJLAGE 7: Noten

¹ Citaat afkomstig uit een brief van het gemeentebestuur aan de Raad van State van 11 februari 1937 waarin de fasering van het uitbreidingsplan ter vervanging van het plan 1906 werd uiteengezet.

² Meer over systeembouw in *'Vijf vragen over systeembouw'*, uitgave van de Vereniging van Systeembouwers, Den Haag 1957.

³ Zie artikel van G.B. Smid in *Bouw 1951*, p. 450-464, van Ir. J. de Ranitz in *Bouw 1954*, p. 895-904 en van W.A. Keuzenkamp in *Bouwkundig Weekblad 1958*, p. 145-171 .

⁴ G.B. Smid, (vertrouwelijke) gegevens afkomstig uit personeelsdossier, dienst S&V, nu in archief DIV van de dienst RO/EZ: Volledige naam is Giordano Bruno Smid, geboren op 14 mei 1900, van huis uit protestant. Hij startte zijn opleiding met de 5 jarige H.B.S. (diploma 1918), vervolgd door de M.T.S. in Den Haag (diploma 1921) en het Voortgezet Bouwkundig Onderwijs (diploma 1924, acte Middelbaar tekenaar Md in 1926). Uit zijn c.v. blijkt dat hij buiten zijn vakgebied om interesse had voor kunstgeschiedenis, literatuur en landschapsontwikkeling. Hij was lid van de Nederlandse Bond van Stedenbouwkundigen, de Vereniging voor Bescherming van Natuurmonumenten en de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging. De toenmalige directeur S&V, Meneer Dix, dicht Smid in een aanbevelingsbrief van 1954, naar aanleiding van een externe sollicitatie de volgende eigenschappen toe: 'niet uitgesproken vlot, maar beschikt over aangename omgangsvormen, een scherpe analytische geest en een taaie vasthoudendheid', ver noemt hij hem 'enigszins een individualist'. Uit dit dossier blijkt tevens dat Dix, Smid sinds 1953 tot plaatsvervangend directeur S&V heeft benoemd. Vanaf 1950 onderneemt Smid diverse pogingen om bij andere Gemeenten, o.a. Utrecht, Breda en Delft als directeur Openbare Werken (of een vergelijkbare dienst) te worden aangenomen. In februari 1956 verwerft hij de aanstelling van directeur van de afdeling Stadsontwikkeling van de dienst Gemeentewerken van de Gemeente Eindhoven, die hij vanaf 1 mei 1956 aanvaard. Hij wordt op 3 september 1956 opgevolgd door Henk Eijlsbroek, die wordt aangesteld als architect 1e klas. Smid's carrière in Eindhoven word in 1959 vroegtijdig beëindigd door een interne reorganisatie, waardoor hij voor het eerst in zijn loopbaan terecht komt bij een commerciële werkgever, namelijk het Groningse architectenbureau van K.G. Olsemeijer.

⁵ Vergelijk met: *'Het woningmateriaal, dat bij Berlage in continue straatwanden was ondergebracht, werd opgedeeld in verschillende woningsoorten. Deze kregen in de open verkavelingen telkens, als los blok of rij, een zelfstandige architectonische bepaling: eengezinswoningen in twee lagen, etagewoningen in drie of vier lagen en op enkele strategische plaatsen hoge woongebouwen van tien tot twaalf lagen'*. Henk Engel en Endry van Velzen, *'De vorm van de stad: Nederland na 1945'* in: *'Stedenbouw, de geschiedenis van de stad in de Nederlanden van 1500 tot heden'*, p. 281.

⁶ Noud de Vreeze, *'Woningbouw, Inspiratie & Ambities, Kwalitatieve grondslagen van de sociale woningbouw in Nederland, een uitgave van de Nationale Woningraad,'* Amsterdam 1993.

⁷ Ir. H.J. Dix, *'De Groningse Nieuwbouw'*, Wederopbouw 1953, p. 70-83.

⁸ Bestemmingsplan Oosterhoogebrug, 1.777.811.22 U18 deel I en II, (1947-1962, 1965-1983).

⁹ Citaat van G.B. Smid afkomstig uit: *'Woningbouw in de gemeente Groningen van 1945 tot 1951'*, *Bouw 1951*, p. 450-464.

¹⁰ Cijfers afkomstig uit gegevens van de DIA, Gemeente Groningen, 1990.

¹¹ Het Wijkvolkshuisvestingsplan: *'pronkjewail in golden raand'* is opgesteld door KAW Architecten BV, onder verantwoordelijkheid van de betrokken corporatie Groningen (nu onderdeel van Domein Woondiensten). De begeleidende werkgroep bestond uit vertegenwoordigers van de corporatie, de bewoners, ondersteund door Vereniging Wijkopbouw Oosterparkwijk (VWOO) en Delta en de Gemeente Groningen, dienst RO/EZ..

¹² Het Volkshuisvestingsplan van de gemeente Groningen *'Thuis in de Stad'* is gelijktijdig met het Convenant *'Wijken en Dringen'* op 2 juli 1998 vastgesteld.

¹³ Landelijk onderzoek zoals de *'Verkenningen'* van het Centraal Planbureau en de nota *'de opgaven in beeld, voorstellen en uitwerkingsrichting 2x20 miljoen voor vier herstructureringsgebieden'* door de Raadscommissie VROM.

¹⁴ *'Dringen en wijken'*, Convenant wijkvernieuwing Groningen, 2^e concept 24 april 1998, uitgave van de gemeente Groningen.

¹⁵ De wijkvernieuwingskrant (1^e jrg, nr.1) is een initiatief van Domein Woondiensten en de gemeente Groningen dat tot stand gekomen is in samenwerking met KAW-architecten en de Vereniging Wijk Opbouw Oosterparkwijk.

¹⁶ Algemeen Uitbreidingsplan voor Amsterdam (AUP) werd ontworpen door C. van Eesteren, ir. Th. K. van Lohuizen en ir. L.S.P. Scheffer in opdracht van de gemeente Amsterdam.